

Den synlige og usynlig kirke.

(Ecclesia visibilis et absconditus)

Jan Bygstad.

Foredrag på NELK-konferansen på Fossnes, 5. mars 2006.

... jeg vil at du skal vite hvordan en bør ferdes i Guds hus,
som er den levende Guds menighet,
sannhetens støtte og grunnvoll. (1 Tim 3,15)

Hva er kirken?

I CA 7 møter vi for første gang i kirkehistorien en reell kirkedefinisjon:

Vi lærer at det alltid vil forbli én hellig kirke. Kirken er forsamlingen av de hellige, der evangeliet blir lært rett, og sakramentene blir rett forvaltet.

Denne definisjonen går mye lenger enn det vi hører i Nicenum:

- Vi tror på én, hellig, allmenn og apostolisk kirke.

Her hører vi ingen egentlig kirkedefinisjon, men får gjennom fire sentrale adjektiver beskrevet hva som kjennetegner den sanne kirke, kirkens *egenskaper*. Gjennom hele den teologiske utvikling i middelalderen blir ekklesiologien aldri et eget felt som får en utdypende behandling, - kirken taes ganske enkelt for gitt.

I en utlegning av Fadervår sier vår kirkes reformator:

Når du hører ordet "kirke", forstå da at dette betyr "flokk" (Haufe), som vi sier på tysk: Wittenberg-flokken eller menigheten (Gemeine), det er en hellig, kristen flokk, forsamling, eller, på tysk: den hellige allmenne kirke (Christenheit), og det er et ord som ikke skulle hete "samfunn" (Gemeinschaft), men heller "en menighet" (eine Gemeinde). (LW 51, 166; i utleggelsen av 2. bønn i Fader vår).

Med reformasjonen ser Luther og hans medarbeidere seg tvunget til en grundig bearbeidelse også av det Guds ord har å si om denne sak. Årsaken lå i det argument som stadig voldte Luther både anfektelse og besvær: "Kirken sier ...!" Mot dette tvinges reformatoren til å sette Skriften, noe som også var uhørt. At Skriften og kirken var kommet i motsetning til hverandre, var likevel en konklusjon Luther ikke kom utenom når Eck utfordrer ham i forhold til avlatstesene, og allerede i 1519 - i Leipzig-disputasen - har han nådd avklaring i forhold til romersk kirketenkning. Her avviser han at det er paven og den ytre kirkeorganisasjon som er kirken.

Dette formuleres senere entydig og klart i De schmalkaldiske artikler:

Kirken er ... de hellige og troende lam som hører Hyrdens røst (Art. Schm. III,XII)

I sin Grosse Bekenntnis i 1528 sier han:

Jeg tror at det er én hellig kirke på jorden, det er fellesskapet eller antallet eller forsamlingen av alle kristne i hele verden, Kristi ene brud og hans åndelige legeme med Ham som hode.

Og i store katekisme:

Jeg tror at det finnes en hellig liten flokk og menighet av bare hellige her på jorden, under ett hode, Kristus. Den er kalt sammen av den Hellige Ånd i én tro, ett sinn og én erkjennelse. Den har mange gaver, men den er forenet i kjærligheten, uten sekter og splittelser. (SK art. III)

Kirken utgjøres av de som tror på Kristi stedfortredende verk - og bare disse.

Dette betyr at kirkedefinisjonen hviler i artikkelen om rettferdiggjørelsen, ”den artikkel kirken står og faller med” (*articula stantis et cadentis ecclesiae*). Allerede i salmeforelesningene i 1517 sier Luther klart at ”Kirken er hellig på grunn av Kristi fortjeneste” (til Ps 111,1 og 114,2).

Om dette står det å lese i Pieper-Mueller's *Kristen Dogmatikk*:

Den kristna kyrkan består av alla människor, som tror på Kristus - och endast av människor, som tror på honom. Eftersom i nyare tid uttrycket ”att tro på Kristus” oftast tömts på sitt innehåll på ett sätt, som strider mot Skriften, måste bisatsen ”som tror på Kristus” bestämmas närmare. Den innebär nämligen: som genom Den Helige Andes inverkan tror på att de genom Kristi ställföreträdande tillfyllestgörelse äger syndernas förlåtelse. Man blir inte medlem i kyrkan genom den yttre tillhörigheten till ett kyrkosamfund, genom det yttre bruket av nådemedlen, genom den yttre bekännelsen till den kristna tron, genom förvaltandet av ämbeten inom kyrkan, genom strävan efter ”sedligheten” i enlighet med Kristi föredöme eller genom omedelbar pånyttfödelse eller införlivande i Gud (om vilket svärmarna av alla slag talar), utan endast den personliga tron på syndaförlåtelsen, som förvärvats genom Kristi försoningsdöd och förkunnats och tillsagts i evangelium, skapar en medlem i den kristna kyrkan (Apg. 5:14). Det enda, som gör, att en människa kommer till Kristus, rättfärdiggöres inför Gud och blir ett Guds barn, är samma sak, som gör henne till en medlem i den kristna kyrkan: tron på förlossningen i Kristus Jesus (Rom. 3:24). Allena tron på Kristus skapar kyrkans medlemmar, *sola fides in Christum membra ecclesiae constituit*, är ett skriftenligt axiom. Detta kan uttryckas ännu kortare: De kristna utgör kyrkan, *Christiani sunt ecclesia*. (s. 629 f)

Det er dette som menes med bekjennelsens ord ”de helliges samfunn”.

I NT kommer dette ikke minst til uttrykk i innledningen til brevene, så f.eks.:

Paulus til den Guds menighet som er i Korint, *de som er helliget i Kristus Jesus*, kalte, hellige, sammen med alle som på hvert sted påkaller vår Herre Jesu Kristi navn, deres og vår Herre (1 Kor 1,2)

Og i Efeserbrevet - ”kirkebrevet” - skriver apostelen:

Dere menn: Elsk deres hustruer, likesom også Kristus elsket menigheten og gav seg selv for den, for å hellige den ved å rense den ved vannbadet i Ordet, slik at

han kunne stille menigheten fram for seg i herlighet, uten flekk eller rynke eller noe slikt, men at den kunne være hellig og ulastelig. (Ef 5,25-27)

Om troen i rettferdiggjørelsen og dens forhold til den kristne kirkes tilblivelse og beståen sier Luther at det er denne artikkel alene, som

... føder, livnærer, bygger, bevarer og forsvarer Guds kirke, og uten den kan den kristne kirke ikke bestå en eneste time (jfr WA 30:2,650),

og i utleggelsen av 2. bønn i Fader vår (i en katekismepreken i 1528) sier han:

Den kristne kirke er din mor som bærer deg og føder deg ved Ordet. Dette skjer ved Den Hellige Ånd, som vitner om Kristus ...

Derfor hører vi i hans *Grosse Bekenntnis*, 1528:

I denne kristne kirke, hvor den enn befinner seg, finnes syndenes forlatelse, det er nådens og tilgivelsens rike. For i dette rike finnes evangeliet, dåpen og alterets sakrament, der syndsforlatelse blir tilbudt, skaffet til veie og mottatt. Dessuten, Kristus og hans Ånd er der. Utenfor denne kristne kirke er det ingen frelse eller syndsforlatelse, men evig død og fordømmelse". (LW 37, 368).

Tilsvarende skriver K. L. Schmidt under artikkelen *ekklesia* i Kittels TDNT:

En kan aldri gripe betydningen av og vesensinnholdet til Guds forsamling i Kristus i sosiologisk definerte begreper om samfunnet. Det avgjørende punktet er fellesskap med Kristus. Epigrammatisk kunne - og med nødvendighet - et enkelt menneske være *ekklesias* så sant han har samfunn med Kristus ... Ansikt til ansikt med alle sosiologiske forsøk på å forstå kirkespørsmålet må en ganske enkelt ta i betraktning at hos Paulus, hos hans disipler, og også i det fjerde evangelium, er ekklesiologi ganske enkelt kristologi og vice versa. (TDNT III:512)

Begrepene *kirke* og *menighet* (begge ord er oversettelser av NTs *ekklesia*, i nyere oversettelser er det blitt vanlig å oversette *ekklesia* med *kirke* når det er tale om den universelle kirke, og *menighet* når det er tale om den lokale kirke) er m.a.o. *personale* begreper. Kirken består av de *personer* som eier troen på Jesus.

Om kirkens usynlighet

"Absconditus est Ecclesia, latent Sancti" (De servo Arbitrio, 1525).

Ecclesia sola fide perceptibilis!

Denne sannhet holdt Luther fast på gjennom hele sitt liv. Et knippe sitater fra forskjellige tidspunkt av hans virke kan illustrere dette:

Derfor bekjenner vi i Trosbekjennelsen med full rett at vi *tror* på en hellig kirke. For den er usynlig og hviler i Ånden på et sted "dit ingen kan komme eller nå" (1Tim 6,16). (1535, Gal.komm, LW 27:84)

Kirken er en høy, dyp, skjult ting som man verken kan føle eller se, men må gripes i troen, ved dåpen, sakramentet og ordet. (1541, Mot Hanswurst; LW 41:211)

Denne artikkelen, "Jeg tror på en hellig, kristen kirke", er like meget en trosartikkel som det øvrige. Dette er grunnen til at den naturlige fornuft ikke kan gjenkjenne den, selv om den tar på seg briller. Djevelen kan dekke den til med anstøt og splittelser, slik at du må ta anstøt av det. Gud kan også skjule den bak

feil og mangler av alle slag, slik at du med nødvendighet må bli en tåpe og felle vrang dommer over den. Kristendommen vil ikke kjennes ved synet, men ved troen. Og troen har med "det som ikke kan sees" å gjøre (Hebr 11,1). (1545, Forordet til Joh. Åp.: LW 35:410)

At kirken er en usynlig størrelse henger sammen med to grunnleggende forutsetninger:

1. For det første er det *troens rettferdighet* som gjør et menneske til lem på Kristi legeme, og ikke noen slags gjerningshellighet. Dersom det var *livets rettferdighet*, helliggjørelsen, som konstituerte kristenstanden, da var kirken noe som kunne konstateres med det ytre øye: Alle kan se gode gjerninger. Men troen og rettferdigheten av Gud på grunn av Kristus, kan ingen se:
- Dere er jo døde, og deres liv er skjult med Kristus i Gud. (Kol 3,3)
2. For det andre henger det sammen med korsteologien, *theologia crucis*. Denne har Luther gjort rede for i Heidelbergdisputasen i 1518. Her sier reformatoren bl.a.:
For at der skulle være plass for troen, så er det nødvendig at det som skal tros, må være skjult. Men ingen ting kan bli gjemt mer effektivt enn om man skjuler det under noe som er helt motsatt av det som man ser, sanser og erfarer. Når Gud gjør levende, så gjør han det ved å døde, når han rettferdiggjør oss, gjør han det ved å sette oss på anklagebenken, når han fører oss til himmelen, gjør han det ved å føre oss til helvete.

Herlighetsteologien vil se Gud i noe som er stort, herlig, som vokser, anerkjennes osv. Han kjenner Gud i sin egen kristelighet, som egen fromhet, i sine egne religiøse øvelser og opplevelser. Han ser Gud i kirkens fremgang, i kristendommens seiersgang, i dens åndsindflytelse i historien osv., osv.

I Apologien finner vi behandlingen av spørsmålene knyttet til kirken først og fremst i art. VII - VIII. Her vises det til skriftord som:

Ef 1,22-23: Alt la han under hans føtter, og gav ham som hode over alle ting til menigheten, som er hans legeme, fylt av ham som fyller alt i alle.

Og Ef 5,25-27 som sitert over.

Dette innebærer altså at all ekklesiologi er *kristologi* og *soteriologi*.

Men dere er ikke i kjødet, dere er i Ånden, så sant Guds Ånd bor i dere. Men om noen ikke har Kristi Ånd, da hører han ikke Kristus til. (Rom 8,9)

Alle er dere jo Guds barn ved troen på Kristus Jesus. (Gal 3,26)

- at Kristus må bo ved troen i deres hjerter, (Ef 3,17)

Ikke minst må dette sies om Johannesevangeliet:

Jeg er det sanne vintre, og min Far er vingårdsmannen Jeg er vintreet, dere er grenene. Den som blir i meg, og jeg i ham, han bærer mye frukt. For uten meg kan dere intet gjøre. (Joh 15,1. 5)

Mine får hører min røst, jeg kjenner dem, og de følger meg. Og jeg gir dem evig liv, de skal aldri i evighet gå fortapt, og ingen skal rive dem ut av min hånd. (Joh 10,27 f)

I Nicenum understrekes det at kirken er

Én, hellig, allmenn (katolsk) og apostolisk

Slik den kristne kirkes kår er her i verden, vil de tre første bestemmelsene alle høre med til kirkens usynlighet: At kirken er én, er noe som ikke kan sees med det ytre øye. Det ytre øye ser bare et forvirret mangfold av trossamfunn og organisasjoner, og er vitne til mange slags strid og splid. Kirkens enhet har sin grunn i foreningen med Kristus i troen (*unio mystica*), en enhet som altså må sies å være *middelbar*, dvs. at de troende forenes med hverandre i kraft av at de er ett med Faderen og Sønnen:

- det som vi har sett og hørt, det forkynner vi for dere, for at også dere kan ha samfunn med oss. Og vårt samfunn er med Faderen og med hans Sønn, Jesus Kristus. (1 Joh 1,3)

Kirkens hellighet er også skjult, i den forstand at den hellighet som gjør de troende til en kristen kirke, er *Kristi hellighet*, hans stedfortredende liv, død og oppstandelse. Av den grunn adresserer apostelen Paulus sin brev til *de hellige* som er i Korint, Efesos, osv. Likeledes lyder det om denne hellighet i Hebrerbrevet:

Ved denne vilje er vi blitt helliget ved at Jesu Kristi legeme ble ofret én gang for alle ...

For med ett offer har han for alltid gjort dem fullkomne som blir helliget. (Hebr 10,10. 14)

De gode gjerninger - livets hellighet - kan aldri være noe sikkert kjennetegn på kirken, både fordi hedningene kan gjøre mange gode gjerninger, og fordi hyklerne som befinner seg innenfor kirkens ytre fellesskap kan gjøre det samme (Luk 18,9ff).

Også kirkens alminnelighet - dens katolisitet - er skjult. Til dette begrepet hører først og fremst det som med et nyere ord kalles dens *universalitet*. Dette ligger jo allerede i ecclesia-begrepet i NT: Der det ikke er tale om *lokalforsamlingen*, er det tale om den universelle kirke, *una sancta*, dvs. de Kristi troende som utgjør hans folk på alle steder, gjennom alle tider, - også de som har nådd målet:

Men dere er kommet til Sions berg, til den levende Guds stad, det himmelske Jerusalem, til englens myriader, til høytidsskaren og menigheten av de førstefødte som er oppskrevet i himlene, til en dommer som er alles Gud, og til de fullendte rettferdiges ånder ... (Hebr 12,22-23)

Disse Kristi troende finnes også innenfor *heterodokse* (vranglærende) kirkesamfunn, og ikke bare innenfor den rettlærende (*ortodokse*) lutherske kirke, så sant de har tatt sin tilflukt til evangeliet om Kristi stedfortredende soningsdød (*satisfactio vicaria*).

Når det derimot er tale om kirkens *apostolisitet*, taler vi om kirkens synlige kjennetegn, nemlig at den sanne kirke forkynner, tror, lærer og bekjenner slik apostlene gjorde.

Kirkens synlighet

Det er viktig å være klar over at med talen om kirkens synlighet, mener reformatorene ikke at der finnes en synlig kirke til forskjell fra en usynlig. Der finnes ikke *to kirker* i denne forstand av ordet. Dette siste er en calvinsk måte å tenke på, og som Calvin har lært av Augustin (se ill.). Kirkens synlighet og usynlighet hører uløselig sammen og kan ikke skilles fra hverandre - det er her kun tale om to sider av samme sak.

I motsetning til Calvin lærer bekjennelsen at den sanne kristne kirke har synlige *kjennetegn (notae ecclesiae)*. Disse er først og fremst Ord og sakrament:

Kirken er forsamlingen av de hellige, der evangeliet blir lært rett, og sakramentene blir rett forvaltet (CA 7).

Den kristne menighet konstitueres m.a.o. av forvaltningen av nådens midler. Det er ved disse midler Gud skaper, oppholder og fornyer troen i sin menighet:

For at vi skal komme til denne tro, er det innstiftet en tjeneste med å lære evangeliet og meddele sakramentene. For *ved Ordet og sakramentene som midler* blir Den Hellige Ånd gitt, han som frembringer troen, hvor og når Gud vil, i dem som hører evangeliet. (CA 5)

Og:

Jeg tror at jeg ikke av egen fornuft eller kraft kan tro på Jesus Kristus, min Herre, eller komme til ham. Men Den Hellige Ånd *har kalt meg ved evangeliet*, (LK 3. art.)

Av dette kan vi vite at der Guds ord er, der er den kristne menighet, der finnes Kristi brud, troens rettferdighet og et Guds folk.

Kirkens synlighet består altså ikke i noen ytre organisasjon eller institusjon, et hierarki av prester, en samling av mennesker med en ytre hellighet, el. lign. Den sanne kirke kan kun identifiseres gjennom disse bestemte kjennetegn, nådens midler. Der disse ikke er, dvs. der Ordet ikke forkynnes rett og sakramentene ikke forvaltes rett, der er heller ikke Kristi brud. Nådens midler forteller oss *hvor* kirken er å finne.

I denne mening har Cyprian rett i sine to kjente utsagn om kirken:

Ingen blir salig utenfor kirken (*quia salus extra ecclesiam non est*, Epist. 73,21)

Ingen kan ha Gud som Far, som ikke har kirken som mor (*Habere non potest Deum patrem qui ecclesiam non habet matrem*, De eccl. Unitate).

Ingen kan nemlig bli salig uten Guds ord, det hellige evangelium, og det er forkynnelsen av dette bestemte budskap som er kirkens grunn og kjennetegn:

For i det *åpenbares Guds rettferdighet av tro til tro*. Som det står skrevet: Den rettferdige av tro, skal leve. (Rom 1,17)

Derfor er det vi hører Jesu løftesord til Peter etter at han har avlagt sin store bekjennelse ved Cesarea Philippi:

Jeg sier deg at du er Peter, og på *denne klippe* vil jeg bygge min menighet, og dødsrikets porter skal ikke få makt over den. (Matt 16,18)

Den klippe (*petra*) som Herren vil bygge sin menighet på, er *bekjennelsen* til Kristi person og verk. Og som kjent betyr ordet *bekjenne (homologeo)* etter grunnteksten ”å si det

samme som”: Gud har talt, har åpenbart seg og vitnet om sin Sønn. Og den kristne menighet har i troen tatt imot og istemmer dette vitnesbyrd:

For de ord som du gav meg, har jeg gitt dem. Og de har tatt imot dem og kjent i sannhet at jeg er utgått fra deg. Og de har trodd at du har utsendt meg. (Joh 17,8)

Til den sanne kirke i egentlig forstand (*ecclesia proprie dicta*) hører ikke ”de onde og hyklerne”:

Kirken er egentlig forsamlingen av de hellige og virkelig troende. Likevel er det tillatt å bruke sakramenter som er forvaltet av onde mennesker. For mange hyklere og onde mennesker er blandet inn i kirken i dette livet, slik Kristus sier ... (CA VIII).

Når ordet ”hykler” anvendes, er det for at det skal være klart at det her er tale om mennesker som både i liv og lære har skinn av å være sanne kristne, og som derfor hører med til den ytre kirke (*ecclesia externa*). Til den synlige kirke skal ikke slike regnes som i liv eller lære fornektet Kristus og åpenbart lever i strid med Guds ord i Den hellige skrift. Dersom dette skulle forekomme innenfor den synlige kirke, pålegger NT oss som en forpliktelse å anvende *kirketukten* og *læretukten*, som klart definerer *ergrensene* for *communio sanctorum*.

Pieper skriver:

Av detta framgår, att de uppenbart onda och skrymtarna (*mali et hypocritae*), som befinner sig inom kyrkans yttre gemenskap, inte tillhör kyrkan. De utgör inte någon del av kyrkan (*non sunt pars ecclesiae*), utan är blott inblandade i kyrkan enligt den yttre gemenskapen (*ecclesia admixti sunt secundum societatem externam*). Att det är blott de, som verkligen tror, som är medlemmar i den kristna kyrkan, finner sitt belägg i alla de skriftställen, som talar om kyrkans medlemmars inre, andliga gemenskap med Gud, med Kristus, med Den Helige Ande (jfr *Guds hus* 1 Tim. 3:15, *Guds tempel*, 1 Kor. 3:6, 2 Kor. 6:16, *tempel åt Den Helige Ande* 1 Kor. 6:19, *Kristi kropp och fullhet* Ef. 1:23, *Guds barn* Joh. 11:52). De otrogna är inte Guds hus, Kristi kropp, Guds barn o.s.v., utan i dem är den onda andemakten verksamt (Ef. 2:1-3).

Ifølge Luther finnes der bare to kirker - den sanne og den falske, og ikke (som hos Calvin) den usynlige og den synlige. I sin bok *The Church* i serien 'Confessional Lutheran Dogmatics (vol. IX)' gir prof. Kurt Marquart Carl Fr. Wisløff den anerkjennelse at han er en av de ganske få Luther-forskere som har forstått denne grunntanken hos reformatoren. I kirke- og verdenshistorien står de to kirker overfor hverandre i en stadig kamp. Luther har her hentet mye av sin tenkning fra Augustins verk *Civitate Dei*, likesom skjelningen mellom synlig og usynlig kirke første gang finnes hos Augustin.

Nå er det slik at både den sanne og den falske kirke (løgnkirken) har sine ytre kjennetegn og fremtredelsesform. De kjennetegn som karakteriserer løgnkirken, er først og fremst den åpenbare fornektelse eller forvrengning av Guds ord i liv og lære, eller at dette tillates, tolereres eller aksepteres i strid med Rom 16,17f; Tit 3,10f; 2Joh 10f; 1Kor 5,1ff; osv. Det er m.a.o. ikke slik at først dersom vrang lære får ordningsmessige konsekvenser, en må reagere ”kirkelig” (dvs. i form av brudd på kirkefelleskap) slik vi nå har hørt etter uttalelsen fra Lærenemnda i homofilisporismålet. For det er *Ordet*- den rette og sanne

forkynnelse i lov og evangelium - som skaper troen (og dermed kirken), og det er vranglæren - ikke kirkelige ordninger i og for seg - som ødelegger troen.

Lokalmenigheten

I virkelighetens verden trer den kristne kirke først og fremst frem som lokalmenighet. Der Guds folk på et bestemt sted og til en bestemt tid kommer sammen for å høre Guds ord og bruke de hellige sakramenter i tråd med Kristi innstiftelse, der er hans *ekklesia*. Dette betyr konkret at *både* den sanne, usynlige Kristi menighet *og* den ytre fremtredelsesform kirken finnes i her i verden, konstitueres av nådemidlene.

Til det som konstituerer lokalmenigheten hører også er en *ordnet forvaltning* av nådens midler:

For at vi skal komme til denne tro, er det innstiftet en tjeneste med å lære evangeliet og meddele sakramentene. For ved Ordet og sakramentene som midler blir Den Hellige Ånd gitt, ... (CA 5)

I tråd med dette ser vi at i NT sørget Herrens apostel for at der ble innsatt tjenere for menighetene som skulle ha hånd om dette:

Jeg lot deg bli igjen på Kreta for at du skulle ordne det som ennå stod igjen, og innsette eldste i hver by, slik jeg påla deg. (Tit 1,5)

Og de valgte eldste for dem i hver menighet. Og etter bønn og faste overgav de dem til Herren, som de var kommet til tro på. (Apg 14,23)

Om disse som slik ble innsatt til å ivareta tjenesten, sier apostelen

Så gi da akt på dere selv og på hele hjorden, som Den Hellige Ånd har satt dere som tilsynsmenn for, for at dere skulle vokte Guds menighet, som han vant seg med sitt eget blod. (Apg 20,28)

Det er Den Hellige Ånd som har innsatt disse tjenere - som her kalles "eldste" (*presbyteroi*, v. 17) "tilsynsmenn" (*episkopoi*, v. 28). At det altså skal være menn som har en slik tjeneste i Herrens menighet, er en guddommelig - ikke bare en menneskelig - ordning, noe Paulus også understreker i sine brev:

Han er det som gav noen til apostler, noen til profeter, noen til evangelister, noen tilhyrder og lærere ... (Ef 4,11).

Gud satte i menigheten først noen til apostler, for det andre profeter, for det tredje lærere (1 Kor 12,28)

Når det handler om hvordan den kristne menighet skal stille seg i det som her med dens ytre fremtreden i verden å gjøre, handler det m.a.o. om forvaltningen av nådemidlene. Merk: Det er nådemidlene og forvaltningen av disse som konstituerer menigheten, ikke nådegavene - slik en ofte kan få fornemmelsen av innen moderne karismatikk. Det første er roten, det andre frukten.

Her tror jeg det kan være nødvendig å føye inn en parentes. I norsk tradisjon har det lenge vært vanlig å se en motsetning mellom *det allmenne prestedømme* på den ene side, og *embetet* på den annen. Denne motsetning er i evangelisk-luthersk sammenheng unødvendig og for en stor del betinget av bestemte historiske faktorer.

For det første bruker NT to forskjellige begreper om denne sak. Et av hovedordene for hyrdeembetet i menighetene er *presbyter* - 'eldste', et ord som er blitt til "prest" hos oss når det er blitt fornorsket. Ikke alle kristne er presbytere (1 Kor 12,29). NT har et annet ord for "prest", *hierévs*. Ordet betyr "offerprest" og brukes om prestene i GT som gjorde tjeneste i tempelet. Det er dette ordet som anvendes når vi taler om "det allmenne prestedømme":

Men dere er en utvalgt ætt, et kongelig presteskap, et hellig folk, et folk til eiendom, for at dere skal forkynne hans storhet, han som kalte dere fra mørket til sitt underfulle lys ... (1 Pet 2,9)

Alle kristne er prester i denne forstand av ordet. Derfor er det en ulykkelig sak når vi på norsk (og dansk og svensk) har samme ord for disse to saker, noe som har skapt atskillig forvirring i den kirkelige debatt, og utgjør en av bestanddelene i det motsetningsforhold som ofte har vært mellom kirken og bedehuset (en langt viktigere faktor i dette motsetningsforholdet er imidlertid den vranglære som altfor ofte har rådd grunnen på kirkens prekestoler, og som har skapt en dyp mistillit til prestene i store deler av lekfolket).

For det andre rammer sannheten om det allmenne prestedømme *katolsk* kirke- og embetstenkning like i hjertet. For den katolske prest er offerprest og mellommann mellom Gud og mennesker, og av den grunn anvendes begrepet *hierévs* om hans tjeneste. Den lutherske reformasjon tenker altså grunnleggende annerledes, - i likhet med NT ser en ikke noe prinsipielt motsetningsforhold mellom hyrdeembetet og det allmenne prestedømme.

Aktuelle perspektiver

I denne sammenheng kan det ha sin betydning at det gjøres forskjell på det vi kaller *det kristne fellesskap*, *brodersamfunnet*, og på *ordnet menighetsliv*. Det har ikke alltid vært gjort hos oss. F.eks. kan en i Ø. Andersens *Troslære* (s. 277) lese at han gjør Matt 18,20 til *kirkedefinisjon*. På denne bakgrunn hevder han at der to og tre er samlet, der er det tale om kirke og menighet.

Så høyt som jeg verdsetter Ø. A., kan jeg ikke følge ham her. Tankegangen hos Ø. A. finner en igjen i svært meget av den tenkning som ligger til grunn for bedehusets krav på selvstendighet i forhold til den offisielle kirke. Jeg var i studietiden mye sammen med Ø. A., og kom til også å ha anledning til å tale med ham om disse spørsmål. Han begrunnet da sin tenkning rundt dette mer utførlig ved bl.a. å vise til den stor tyske kirkerettslære Rudolph Sohm's (1841- 1917) verker. I tråd med den rådende teologi i 2. halvdel av 18-hundretallet postulerte denne en skarp motsetning mellom åndens liv og kirkelige ordninger. Han kunne spissformulere seg slik:

Kirke og rett utelukker hverandre, for de religiøse forhold er ikke av juridisk, men etisk art.

En liten bok med oversikt over kirkehistorien fra hans hånd ble oversatt til norsk år 1900, og fikk relativt stor utbredelse, - ikke minst i lavkirkelige kretser. Her tegnes utviklingen i oldkirken etter et skjema som kan kalles "kirkens institusjonalisering": Det hele startet med friluftsmøter á la Frelsesarmeens torgmøter og endte opp med middelalderens katedraler og bispekåper. Den frie spontanitet under Åndens ledelse måtte etter hvert vike for tilstivnet institusjonalisering i et kirkelig maktapparat. Lignende tanker finner vi hos den kjente reformerte teolog *Emil Brunner* i hans bok "Kirkens misforståelse" (no. utg. 1951), der poenget er at det at det overhodet finnes en organisert kirke, er en misforståelse av Jesu enkle budskap. På dansk mark finner en lignende tanker hos en forkynner som

Poul Madsen, som på dette område har hentet inspirasjon fra plymouth-bevegelsen, og ytrer seg til dels skarpt polemisk mot enhver form for *fororganisering* av det kristne menighetsliv.

Jeg tror at en med gode grunner kan hevde at dette er uttrykk for en *spiritualistisk kirketenkning*. Som i all spiritualisme er det liten forståelse for at til den skapte verden hører også en viss ytre orden - *taxis*:

For selv om jeg er borte fra dere i legemet, er jeg likevel hos dere i ånden. Med glede ser jeg deres *gode orden* og deres faste grunn i troen på Kristus. (Kol 2, 5)

For den lutherske kirkefamiliens del er denne orden knyttet til en ordnet forvaltning av *nådemidlene* i et ordnet *gudstjenesteliv*, er klart uttalt *bekjennelse*, og et visst minimum av kirkerett som bl.a. skal beskytte og regulere *nøklemakten* og sikre denne mot misbruk.

Her har Luthers kirke en annen profil enn Calvins og den reformerte kirke. Calvin løser Ånden fra nådemidlene og lærer at Ånden også kan mottaes utenom disse. Noe Luther kaller *svermeri*, og som kirkehistorisk henger sammen med den åndsstrøm som kalles *spiritualismen*. Denne går tilbake til skillet mellom ånd og materie som en finner i gresk filosofi og deretter i gnostisismen. Spiritualismens motvilje mot skapelsen ytrer seg hos Calvin og alle senere svermere i at en ikke vil godta at Guds gjerning ved Ånden er bundet sammen med ytre, *skapte* ting: For sakramentenes del vann, vin og brød, for Ordets del til *skrevne ord i en bok*, Bibelen, eller *lydelig forkynnte ord* i menighetens forsamling. Disse ytre midler er "Åndens vogn" (*vehiculum spiritus Dei*) eller "Guds masker" (*larvae Dei*). Den grunnleggende tesen (som var hentet fra Zwingli) om at "det endelige ikke kan gripe det uendelige" (*finitum non capax infinitum*), gjorde at en både nektet realpresensen i nattverden og Åndens bånd til de ytre midler overhodet. En egen variant av spiritualismen har en i det som kan kalles *sakramentsløs* kristendom, og som på våre breddegrader mest typisk finnes f.eks. i Frelsesarmeen).

Fra slutten av 18-hundretallet har det vært en del av arvegodset hos oss at en har sett på embete og nådegaver, liturgi og frihet, kirkelig ordning og det allmenne prestedømme som motsetninger. I og med at de frie nådegaver, de frie former og den åndelige spontanitet har vært sett på som det opprinnelige og bibelske, har bedehuset med dette kunne etablere en selvforståelse som langt mer opprinnelig-bibelsk en den offisielle kirke, med den mer eller mindre uttalte kirkekritikk som lå i dette.

I tillegg har en gjerne vist til CA 7 for ytterligere å kunne legitimere egen praksis på dette område:

Det er ikke nødvendig at det alle steder er ensartede menneskelige tradisjoner, former eller seremonier som er fastsatt av mennesker.

På denne bakgrunn har en så kunnet forholde seg fritt og pragmatisk til alt som kan kalles ytre "former": Dette er så allikevel bare *adiafora*. Til dette har en regnet liturgiske spørsmål og møteformer, organisatoriske og kirkepolitiske spørsmål, eller spørsmål knyttet til kirkeretten. Ludvig Hope kalte kirkens ytre ordning for et "stillas", et ord som i hans munn også dekket misjonsorganisasjonenes måte å strukturere sitt arbeid på.

Denne måten å tenke på har ført til en utstrakt pragmatisme i kirketenkningen innenfor både kirke og organisasjoner. Pragmatismen har som kjennetegn at det som anses som tjenlig for saken (evangeliet), er rett. Dette har gitt en stor grad av fleksibilitet i arbeidsformer. Men i dag tror jeg det kan være grunn til å stanse opp og stille et og annet selvransakende spørsmål. Spørsmålet er om det ikke nettopp denne tankegang som nå har

gjort de kristne organisasjonene hos oss så sårbare i møte med moderniteten og den type "arbeidsformer" som nå holder på å omdanne bedehus og organisasjoner på gjennomgripende vis.

For å ta to konkrete eksempler:

1. Kirkevekstbevegelsen og -tenkningen har fått et betydelig gjennomslag i mange sammenhenger. Ved hjelp av ulike metoder hentet fra markedsføring og -tilpasning vinner en oppslutning og vekst i mange forsamlinger. Jeg vil hevde at denne måten å arbeide på neglisjerer evangelisk-luthersk nådemiddeltenkning, idet "veksten" i den kristne menighet tilskrives andre midler enn nådemidlene. Ordet alene er ikke effektivt nok.
2. Møteformene endres nå også på dyptgående vis på mange bedehus. De nye møteformene får ungdom til "å føle seg hjemme", mens mange voksne/eldre troende er blitt hjemløse. Fordi dette har vært definert som *form*, og vært knyttet sammen med CA7 (adiafora), har en som regel følt seg hjelpeløs i møte med det som skjer. En fornemmer at noe er galt, hører at det skjer en utvanning av forkynnelsen, men er ute av stand til å sette fingeren på hva som egentlig er problemet. Jeg vil hevde at disse nye møteformer for en stor del har sin rot i reformert tenkning, som er spiritualistisk.

Pragmatisme i kirketenkningen henger sammen med spiritualisme i den samme, dvs. manglende forståelse for kirkens synlighet som gjør seg gjeldende i *notae ecclesiae*. I CA 7 er dette ord og sakrament:

Vi lærer at det alltid vil forbli én hellig kirke. Kirken er forsamlingen av de hellige, der evangeliet blir lært rett, og sakramentene blir rett forvaltet"; og ifølge CA 5 må denne forvaltning skje i en ordnet tjeneste: "For at vi skal komme til denne tro, er det innstiftet en tjeneste med å lære evangeliet og meddele sakramentene. For ved Ordet og sakramentene som midler blir Den Hellige Ånd gitt ..."

Fordi Ånden - slik evangelisk-luthersk tro alltid har lært og bekjent - er eksklusivt knyttet til bruken av nådens midler, er det av vital betydning for menighetene hvordan de ordner seg på dette område. Jeg tror at i våre sammenhenger vil vi ha stor hjelp av å få en ny besinnelse på at i NT finnes der ingen motsetning mellom Åndens frihet og faste ordninger, mellom liturgi og vekkelse, mellom hyrdetjenesten og det allmenne prestedømme.

Dette er ikke minst viktig på bakgrunn av den løsrivelse fra folkekirkene som nå kommer til uttrykk i frie menighets- og forsamlingsdannelse på bedehuset. Det en til nå har sett på dette området, gir grunn til uro, fordi den menighets- og kirketype som nå tar form, mer er av reformert enn av evangelisk-luthersk art. Spiritualismen - også i karismatikkens innflytelse på kirketenkning og møteformer - gjør at en nå ser ut til å være på vei bort fra den evangeliske arven som frem til nå har vært grunnleggende for bedehus og organisasjoner i landet vårt. Dette handler om kristendomsforståelse, og hvis vi ikke våkner og ser hva som skjer, står vi i fare for å miste hele den rike arven som er oss overgitt. Må Herren forbarme seg over oss!

Apologien VII og VIII

5] Men kyrkan är icke blott en gemenskap i yttre ting och ordningar såsom andra värdsliga samfund, utan den är i grunden en trons och den helige Andes gemenskap i våra hjärtan, men den har likväl yttre kännetecken, så att man kan känna igen den, nämligen den rena evangeliska läran och förvaltandet av sakramenten i överensstämmelse med Kristi evangelium. Endast i denna bemärkelse kallas kyrkan Kristi kropp, emedan Kristus med sin Ande förnyar, helgar och regerar den, såsom Paulus betygar i Ef. 1, då han säger: Och honom gav han åt kyrkan till att vara ett huvud över allting, ty den är hans kropp, nämligen fullheten av, d.v.s. gemenskapen med honom, som uppfyller allt i alla.

20] Men icke fantisera vi om någon platonisk stat, såsom somliga gudlöst förvränga vår mening, utan vi säga, att denna kyrka verkligen finnes, d.v.s. att den existerar såsom alla sant troende och rättfärdiga, som finnas spridda över hela jordens yta. Och såsom kännetecken tillägga vi: den rena evangeliska läran och sakramenten. Och denna kyrka är i egentlig mening sanningens stödjelpelare. Ty den behåller evangeliet rent och fasthåller, såsom Paulus säger, grunden, d.v.s. den sanna kunskapen om Kristus och tron. Och ehuru det bland dessa finns många svaga, som på den grunden bygga med förgängligt hö och strå, d.v.s. onyttiga meningar, så skall detta likväl, då de likväl icke upphävt själva grunden, såväl förlåtas dem som förändras till det bättre.